

7. Logvinenko N. Osobly`vosti formuvannya zmistu shkil`nogo kursu literaturnoyi osvity` v naukovy`x pracyax Nily` Josy`pivny` Voloshy`noyi / N. Logvinenko // Teoriya i metody`ka navchannya ukrayins`koyi literatury`: aktual`ni problemy` : zbirny`k naukovy`x prac` / nauk. red. i uporyad. Logvinenko N. M. – K., 2015. – S. 103–109.

8. Kucevol O. G`enezha problemy` metody`chnoyi tvorchosti vchy`telya ukrayins`koyi literatury` v naukovij spadshhy`ni profesora Nily` Voloshy`noyi / O. Kucevol // Teoriya i metody`ka navchannya ukrayins`koyi literatury`: aktual`ni problemy` : zbirny`k naukovy`x prac` / nauk. red. i uporyad. Logvinenko N. M. – K., 2015. – S. 198–208.

9. Voloshy`na N. J. Pragnemo vy`xovaty` lyudy`nu-tvorecy` / N. J. Voloshy`na // Ukrayins`ka literatura v zagal`noosvitnij shkoli. – 2007. – № 4. – S. 4–6.

10. Voloshy`na N. J. Yakist` osvity` i perspekty`vni pedagogichni texnologiyi / N. J. Voloshy`na // Ukrayins`ka literatura v zagal`noosvitnij shkoli. – 2006. – № 9. – S. 2–3.

Отримано редакцією 31.05.2018 р.

УДК 378.147.34

DOI 10.31376/2410-0897-2018-1-37-118-127

Наталія Русланівна Грицак,

докторант кафедри методики викладання
світової літератури Національного педагогічного
університету імені М.П. Драгоманова,
e-mail: grycak78@ukr.net

МЕТОДИКА КОМПАРАТИВНОГО АНАЛІЗУ ЖАНРУ НОВЕЛИ (НА ПРИКЛАДІ НОВЕЛ О. ГЕНРІ «ДАРИ ВОЛХВІВ» І ГІ ДЕ МОПАССАНА «КОШТОВНОСТІ»)

У статті розглянуто на прикладі практичного заняття з порівняльного вивчення новел О. Генрі і Гі де Мопассана методика вивчення жанрової специфіки художнього твору в компаративному аспекті. Запропонована схема компаративного аналізу жанру новели. Продемонстровано, що методика компаративного аналізу жанру в різних національних літературах орієнтована на чітку поетапну алгоритмізовану послідовність навчальних дій студентів. Доведено, що О. Генрі і Гі де Мопассан створили нові національні моделі жанру новели в американській і французькій літературах. Принципові типологічні відмінності обумовлені належністю авторів до різних національних літературних традицій.

Ключові слова: компаративний аналіз, жанр, новела, вища школа, практичне заняття.

Постановка проблеми. Сучасна система вищої педагогічної освіти України перебуває на стадії кардинальних й фундаментальних реформ, головна мета яких – підготувати високоосвіченого та високопрофесійного вчителя, який буде прагнути до фахового зростання, володіти інноваційними педагогічними технологіями і втілювати нові ідеї. Ця нова генерація спеціалістів повинна, по-перше, зберегти національні освітні традиції, по-друге, сприяти формуванню нової української гуманітарної еліти, по-третє, виховувати засобами художнього українського та світового письменства молодих патріотів України. Концептуальні положення, спрямовані на підвищення професійного рівня майбутніх фахівців, окреслені у Законах України «Про вищу освіту» (2014), «Про освіту», (2017); Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді (2015), Концепції Нової української школи (2016) та ін.

Безперечно, результативне вирішення освітніх завдань залежить від якості професійної підготовки майбутнього вчителя-словесника, що, у свою чергу, актуалізує потребу зміни вектора методичної підготовки. Влучним і важливим є зауваження Л. В. Мацевко-Бекерської, що «ефективність фахової підготовки зумовлюється як бажанням педагога трансформувати власні знання та вміння в особистісний досвід учня або студента, так і вмінням практично зреалізувати відпрацьовану систему форм, засобів та прийомів оптимальної організації навчально-пізнавальної діяльності» [5, с. 441].

За цих умов ключового значення набувають уміння та навички кваліфікованого літературознавчого компаративного аналізу художніх текстів у культурному контексті. Поділяємо думку професора Б. Б. Шалагінова про те, що «завдання вчителя має двобічний характер і полягає в тому, щоб, по-перше, навчити учня використовувати базові принципи аналізу, а по-друге, створити при вивченні літератури ситуацію історичного діалогу між епохою автора та епохою нового читача. Адже якщо учневі запропонують просто засвоїти базові принципи, то звідки візьметься «якісне прирощення» знання, тобто звідки візьметься саме сучасне мислення?» [10, с. 33]. Опанування компаративного аналізу художньої літератури, на нашу думку, дозволяє студентам виявляти й усвідомлювати правила, закономірності, моделі розвитку

літературно-художніх явищ, розширювати горизонти власних дослідницьких можливостей.

Невід'ємною складовою компаративного аналізу художнього твору є дослідження його жанрової природи, яке передбачає розкриття авторської свідомості, особливостей світогляду й типів художнього мислення автора, глибоке знання еволюції літературних напрямів і течій, розуміння оригінальності, своєрідності та неповторності жанрових форм у кожній національній літературі, виявлення спільних закономірностей розвитку літературного процесу тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підмурівок ґрунтовних методичних праць вивчення епічних жанрів закладено в другій половині ХХ століття, саме тоді з'являються праці «Вивчення прозових творів української літератури в середній школі» (К., 1958); «Изучение эпических произведений в школе» В. Медведєва (М., 1963); «Целостное изучение эпического произведения» Т. Браже (М., 1964); «Вивчення прози в середній школі» Г. Реви (К., 1965); «Виховання навичок аналізу прозового твору» Н. Сафонові (К., 1967) та ін.

Напрацьовані вітчизняною методичною наукою підходи до вивчення епічних жанрів розвинуті у сучасних дослідженнях. Зазначимо, що методична думка кінця ХХ – початку ХХІ століття спрямована насамперед до наукового вивчення літератури як мистецтва слова, саме тому посилюється дидактичний аспект у навчанні, застосовуються різноманітні методи аналізу епічного твору, розглядається з точки зору рецептивної естетики ланцюжок «автор-твір-читач», розвиваються професійні компетентності вчителя-словесника тощо. Безсумнівно, перелічені ознаки піднесли шкільну літературну освіту на якісно новий щабель.

У контексті окресленої нами проблеми вагомою в теоретичному та методичному аспектах є дисертація Ж. В. Клименко «Взаємозв'язне вивчення зарубіжної та української літератур у 5–8 класах загальноосвітньої школи» (1999) [3]. Це дослідження є одним із перших в українській шкільній методиці, в якому, по-перше, створено обґрунтовану методичну систему методів, прийомів, видів і форм навчальної діяльності, спрямованих на усвідомлення учнями діалектичної єдності світового літературного процесу; по-друге, доведено, що впровадження у вивчення шкільного курсу української та зарубіжної літератури компаративної лінії сприяє формуванню гуманістичного світогляду учнів, розкриває розмаїття національних картин світу, формує розуміння єдності духовного буття людства та виховує толерантне ставлення до різних культур. На особливу увагу заслуговує запропонований Ж. В. Клименко перелік компаративістичних умінь школярів, якими послуговуються викладачі літературознавчих дисциплін для формування професійної компетентності майбутніх учителів-словесників.

Вивчення проблеми компаративного аналізу епічних творів художньої літератури в старших класах знаходимо у дослідженнях А. В. Градовського. Зокрема, дослідник пропонує при вивченні епічного твору виділяти вузлові елементи, ситуації, давати характеристику конфлікту, спостерігати за розвитком сюжету, детально зупинятися на образній системі художніх творів [1].

У підручниках «Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах» (2000, 2007 і 2010) професор Л. Ф. Мірошніченко зазначає, що робота вчителя з епічним твором повинна охоплювати три етапи: підготовчий, виконавчий, підсумковий, а також дослідниця «визначає методичні прийоми для розв'язання проблем, які сприятимуть ефективному вивченню епічних творів» [6, с. 282]. Учений-методист розмірковує й над проблемою шляхів аналізу епічних творів, акцентуючи увагу на тому, що обраний шлях аналізу залежить від тематичного блоку програми і кількості годин. Аргументовано Л. Ф. Мірошніченко підсумовує: «В анотації до вивчення новели Франца Кафки «Перевтілення» зазначено: «Образ Замзи як гротескний літературний автопортрет письменника і уособлення типу маленької людини ХХ ст. Внутрішні суперечності головного героя...». Такі формулювання вимог до вивчення новел підштовхують учителя до вибору саме пообразного шляху аналізу» [6, с. 285]. Як бачимо, Л. Ф. Мірошніченко застерігає майбутніх учителів-філологів від шаблонного підходу до аналізу художнього твору, наголошує, що вчитель зобов'язаний звернути увагу на фактори, що впливають на вибір кожного з варіантів аналізу художнього твору в конкретній навчальній ситуації.

Належні передумови для подальшого теоретико-методичного дослідження заявленої проблеми, хоча й опосередковано, закладені в наукових студіях професора О. О. Ісаєвої. Так, нею розкрито методологічні засади проблеми розвитку читацької діяльності школярів. Мова йде насамперед про монографію «Теорія і технологія розвитку читацької діяльності старшокласників у процесі вивчення зарубіжної літератури» (К., 2003) [2]. Науковцем-методистом було запропоновано систему ефективних методів, прийомів, видів, форм та засобів навчання, спрямована на розвиток читацьких умінь та навичок школярів. Безперечно, апробована робота слугує не лише практичним підґрунтям глибинного аналізу художнього тексту, але й допомагає у вирішенні актуальної проблеми сьогодення – загального зниження читацької культури, сприяє відновленню культури книги, розвиває інтелектуальний, пізнавально-естетичний потенціал учнів та студентів.

Питання, як вивчати епічний твір, порушено й у навчальному посібнику Ф. М. Штейнбука

«Методика викладання зарубіжної літератури в школі» (К., 2007). Окрім розділу «Вивчення художніх творів з огляду на їх родову специфіку», автор пропонує конспект уроків за новелою Ф. Кафки «Перевтілення». Головною тезою Ф. М. Штейнбука щодо аналізу художнього твору можемо вважати таку думку: «Методична ефективність аналізу як епічних, так і драматичних та ліричних творів якщо і повинна спиратися на їхню родову чи жанрову природу, то радше у спосіб опосередкований, який дозволяє не йти «услід за автором», а привнести в аналіз щось таке екстраординарне, що дозволить побачити не тільки і не стільки розгортання ланцюжка подій, емоцій, суперечностей, скільки їх глибинний зміст (що, власне, і становить суть та завдання аналізу художніх творів у школі)» [11, с. 222].

Роздуми щодо родо-жанрової специфіки художньої літератури в методичному дискурсі знаходимо й у посібнику Л. Мацевко-Бекерської «Методика викладання світової літератури» (2011). Зокрема, дослідниця наголошує, що «теоретичні аспекти літературної генології достатньо репрезентовані численними монографіями, фаховими публікаціями, тому варто зосередити свою увагу на методичному вирішенні цієї частини вивчення літератури» [4, с. 155]. Так, Л. Мацевко-Бекерська, узагальнюючи навчально-методичний досвід, надає такі методичні поради щодо цілісного осмислення епічного твору: заохочувати до індивідуального читання; здійснювати коментування незрозумілих слів, словосполучень тощо; складати план; застосовувати творчі форми, інтерактивні вправи та завдання. Отже, Л. Мацевко-Бекерська рекомендує традиційні навчально-методичні форми поєднувати з сучасними педагогічними технологіями.

Вагомим дослідженням є монографія Н. В. Романишиної «Теорія і методика вивчення художньої малої прози в курсах фахових дисциплін у педагогічних університетах» (2013) [9]. Ця праця є однією із перших в Україні, в якій представлено орієнтовні методичні схеми аналізу оповідання, новели, художнього нарису тощо; обґрунтовано, що в основу формування професійної компетентності майбутнього вчителя-словесника покладено набуття генологічної компетентності; окреслено методичні орієнтири формування генологічної компетентності майбутніх учителів української літератури та визначено особливості вивчення жанрово-видових форм художньої малої прози.

Огляд сучасних науково-методичних праць показує, що науковці-методисти: 1) обґрунтовують загальні закономірності вивчення епосу як мистецтва слова; 2) наголошують, що обрані методи аналізу епічного твору мають бути спрямовані на усвідомлення авторського задуму, змісту твору, образної системи; 3) рекомендують учителям обирати оптимальну (ефективну, результативну) стратегію аналізу епічного твору, яка повинна зацікавити учня, спонукати його до активної розумової діяльності.

Водночас, як бачимо, вивчення жанрової природи художнього твору в компаративному аспекті практично не розглядалося ні в шкільній практиці, ні в методиці вищої школи. Фактично не розроблено теоретико-методичні основи та не запропоновано алгоритми компаративного аналізу жанрів національних літератур. Метод типологічного порівняння дає змогу досягнути не перевагу того чи іншого письменника чи конкретної національної літератури, а розуміння явищ загального характеру, які сприяють усвідомленню закономірностей літературного процесу, кращому сприйняттю індивідуальності творчої манери письменника, яка розкривається у зіставленні та порівнянні. Саме тому виникає потреба у розробленні методичної системи для студентів-філологів, яка б розкривала у зіставленні з іншими художніми творами в різних національних літературах їхню жанрову своєрідність та неповторність. Назріла необхідність якісного оновлення процесу підготовки майбутніх учителів-словесників з урахуванням різних складників вищої літературної освіти.

Мета статті – на прикладі новел О. Генрі і Гі де Мопассана визначити в межах регламентованого обсягу ефективні методи, прийоми, види навчальної діяльності, які сприятимуть студентам-словесникам у вивченні жанрової специфіки художнього твору в компаративному аспекті.

Виклад основного матеріалу. Практичне заняття подібного типу пропонуємо поділити на два блоки – теоретичний і практичний, які органічно між собою пов'язані. У теоретичній частині студенти повинні охарактеризувати особливості жанрової природи, специфіку сюжетобудови, роль оповідача, функції художньої деталі новели, тобто виокремити ті ознаки, що загалом притаманні цій жанровій формі. Крім того, студентам необхідно окреслити особливості функціонування жанру новели в американському та французькому літературному процесі зазначеного періоду. Така структура, на наш погляд, дозволяє студентам зрозуміти, як загальні тенденції та явища світового літературного процесу втілюються (змінюються, реконструюються, доповнюються, інтерпретуються, увиразнюються) під впливом авторської свідомості, національних традицій, менталітету, соціально-історичних і економічних обставин тощо у художні твори конкретних національних письменників.

Теоретичне підґрунтя осмислення новели як жанру становлять такі ґрунтовні монографічні дослідження українських літературознавців: В. Фащенко «Із студій про новелу: Жанрово-стильові питання» (1971); І. Денисюка «Розвиток української малої прози XIX – поч. XX ст.» (1999 р.); Н. Копистянської «Жанр, жанрова система у просторі літературознавства» (2005 р.); В. Сірук «Наративні структури в

українській новелістиці 80–90-х років ХХ століття (типологія та внутрішньотекстові моделі)» (2006 р.); Л. Мацевко-Бекерської «Українська мала проза кінця ХІХ – початку ХХ століть у дзеркалі наратології» (2008 р.); О. Бровко «Новела в структурі української прози: модифікації та функції: монографія» (2011 р.). Проте розуміємо, оскільки це не практичне заняття з курсу вступу до літературознавства чи теорії літератури, головна мета яких сформувати у студентів уявлення про будову художнього твору, його організацію, про жанрові та родові особливості літератури та ін., акцент переносимо на активізацію пізнавальної та дослідницької діяльності студентів. Студентам необхідно стисло увиразнити концепцію теорії жанру новели. Саме тому спрямовуємо майбутніх учителів у площину обміну думками, обговорення та дискусії. Так, студентська аудиторія заздалегідь поділена на декілька груп, кожна з яких опрацьовує дослідження то чи іншого теоретика (на вибір). Головне завдання кожної групи – систематизувати, узагальнити теоретичний матеріал, конкретизувати визначення і, головне, уточнити та вказати найважливіші типологічні ознаки жанрової структури новели, які описує обраний дослідник. Теоретичний матеріал студенти можуть подавати у таблицях, схемах, презентаціях, у формі асоціативного куща тощо. Подаємо приклад асоціативного куща, який відображає ключові положення теорії жанру новели, запропонований І. Денисюком (рис. 1).

Рис. 1. Ключові положення теорії жанру новели (за І. Денисюком)

Продуктивною формою навчальної діяльності є поєднання традиційного репродуктивного (усного) висловлювання з інноваційними технологіями. Сучасний студент – це покоління Z, чи центеніали, складається з тих, хто народився у 2000-х р. Це покоління, яке народилося і зростає в полікультурному Інтернет-просторі, у світі комп'ютерів, цифрових технологій, соціальних мереж. Характерними ознаками цього покоління є стрімке візуальне сприйняття інформації, органічне поєднання віртуального та реального світів, орієнтованість на швидкий результат. Закономірно, що інфографіка, хмари тегів, кроссенси на літературні теми, онлайн кросворди, онлайн тести, аудіокниги, буктрейлери сприяють ефективному засвоєнню навчального матеріалу. Наприклад, аналізуючи жанрову природу новели, студенти демонструють

буктрейлер. Зазвичай буктрейлер – це відеоролик тривалістю 2–5 хвилин, що розповідає в довільній формі про художню книгу, візуалізуючи її зміст з метою популяризації. Проте студенти, зберігаючи основне завдання буктрейлера: привернути увагу до книги; розширити аудиторію читачів, створюють науково-документальну рекламу теоретико-літературного дослідження. Головні вимоги до «теоретичного буктрейлера» – інформативність, змістовність, лаконічність, логічність, дотримання наукового стилю мовлення. Такий формат роботи, по-перше, дозволяє раціонально використати аудиторний час, по-друге, опрацювати значну кількість теоретико-літературних праць, по-третє, активізувати самостійну дослідницьку діяльність студентів.

Узагальнюючи теоретичний матеріал, робимо висновок, що новела – жанр малої прози, для якого притаманні невеликий обсяг; чітко побудована композиція, опис одного незвичайного випадку або події; динамічне розгортання сюжету; несподіване, гостро драматичне завершення сюжету (пуант); домінування зовнішньої канви подій; присутність героя-оповідача з його специфічною словесною манерою викладу; виняткова ущільненість часового-просторового зображення; лаконічність та стислість; особлива функція художніх деталей, кодів, шифрів, символів, ліризм і драматизм; зосередження на психологічних переживаннях.

Друга частина теоретичного блоку практичного заняття спрямована на усвідомлення студентами специфіки функціонування жанру новели в межах конкретної національної літератури та визначення місця новел О. Генрі і Гі де Мопассана в літературній традиції своїх країн. Головне завдання – продемонструвати студентам, що алгоритм новелістичного жанру не лише визначається наперед заданою структурою, але й віддзеркалює авторський наратив, літературну свідомість нації та епохи, залежить від естетичної інтерпретації письменника. Талановитий митець формальні типологічні ознаки новели трансформує та видозмінює, тим самим, по-перше, розвиває жанр, по-друге, репрезентує індивідуально авторську варіацію цього жанру.

Таблиця 1

Приклад таблиці за працею В. Фащенко «Із студій про новелу: Жанрово-стильові питання»

Класифікація новел на основі їх співвідношення з основними стильовими течіями	Оповідання і новела	Визначальні риси новели	Специфіка сюжетобудови	Читацькі сподівання	Змістова суть новели
– реалістично-аналітична; – гуморо-сатирична; – реалістично-романтична	Це не принципово різні жанри, а своєрідні жанрові варіанти стислого розповідного епосу	– несподіваний кінець; – антитеза; – ототожнення	Нечувана подія → неочікуваний поворот сюжету → парадоксальна розв'язка → повернення до вихідної ситуації	Поступове налаштування на певний результат, а потім раптове порушення цього очікування	Органічне почуття сучасності, спрямованість на все нове

Основні тенденції функціонування жанру новел в американській і французькій літературі к. XIX – п. XX ст., особливість авторської манери О. Генрі й Гі де Мопассана доречно розкрити через проблемні питання до студентів. Крім того, проблемні питання варто об'єднати із питаннями, відповідь на які вимагає знання сучасних літературно-критичних розвідок, творчого доробку письменника, його епістолярію тощо. Приміром:

– Подумайте, чому новела в американській літературі була і жанром літератури, і жанром журналістики? Чи можна стверджувати, що жанр новели відродили американські журнали? Прокоментуйте висловлювання Стівенсона, що для американської новели «зміст і фінал короткого оповідання (short story) є кість від кістки та плоть від плоті його початку». Як ви вважаєте, чому саме з творчістю Марка Твена пов'язують кардинально новий поворот у розвитку американської новели? Аргументуйте, чому О. Генрі називають запізним романтиком, американським казкарем XX століття? Чи погоджуєтеся ви з твердженням, що в новелах О. Генрі домінує «втішливий» оптимізм? Поміркуйте, чи справжня Америка зображена у творах О. Генрі? У чому розкривається парадоксальність фіналів новел О. Генрі? У публіцистичному монолозі «Репортер Пошти» О. Генрі писав, що «життя не трагедія і не комедія. В ньому поєднуються і комічне, і трагічне одночасно... Руки долі міцно тримають нас за мотузки... і смикають то в

один, в той в інший бік. Незрячі ляльки, ми все говоримо і говоримо на краю непізнаної вічності». Як цей життєвий принцип реалізувався в новелах письменника?

– Як події франко-пруської війни 1870–1871 рр. вплинули на розвиток новелістики у французькій літературі? Поміркуйте, чому Гі де Мопассан широко використовував натуралістичні та імпресіоністичні прийоми у своїх новелах? Як ви розумієте слова А. Франса щодо творчої манери Гі де Мопассана: «Він пише так, як живе гарний нормандський фермер – бережливо і радісно»? Які можливості новели у поєднанні з анекдотом розкрив Гі де Мопассан? Чи можна новели Гі де Мопассана вважати афористичними? Чи погоджуєтесь ви з тим, що Гі де Мопассана називають «королем новели»?

Висновок цього етапу практичного заняття: новелістичний жанр, пройшовши тривалий шлях історичного розвитку, зазнав значних змін і варіацій. Новели О. Генрі і Гі де Мопассана у своїх жанрових модифікаціях утворюють специфічні національні моделі зазначеного жанру.

Мету другої частини практичного заняття окреслюємо так: навчити виокремлювати спільні та відмінні ознаки, розпізнавати факти запозичення і наслідування, проводити паралелі та знаходити аналогії, застосовувати компаративістичні вміння. Для цього пропонуємо орієнтовну схему компаративного аналізу жанру новели.

I. Простежити типологічні сходження і окреслити відмінності на рівні:

1) Сюжетно-композиційному:

- зав'язка;
- розвиток подій;
- кульмінація-пуант;
- розв'язка;
- чіткість структури новели.

2) Предметно-тематичному:

- назва новели;
- контраст чи паралелізм сюжетних мотивів;
- зв'язок новели з сучасністю.

3) Художньо-естетичному:

- функціональність художньої деталі;
- психологізм і внутрішнє напруження;
- ліричне і драматичне начало;
- зовнішня канва подій;
- образи-символи.

4) Мовностилістичному:

- сконденсованість слова;
- лаконічність висловлювання.

II. Порівняти авторську позицію та способи її виявлення.

III. Зіставити просторово-часову організацію новел.

IV. Визначити домінуючий рівень у формальній структурі новели.

V. Вказати індивідуальні авторські жанрові риси новели.

VI. Порівняти читацькі сподівання.

VII. Вписати авторський тип новели в національний історико-літературний процес.

VIII. Розкрити вплив авторської моделі жанру новели на розвиток зарубіжної літератури.

Як бачимо, схема компаративного аналізу жанру новели побудована за принципом: план структури → план змісту → план сприйняття. Успішна реалізація поданої схеми передбачає певний алгоритм дій, зокрема:

1. Повільно прочитати художній твір.
2. Виокремити структурні елементи художнього твору.
3. Ідентифікувати художній текст з конкретним жанром.
4. Проаналізувати художній твір за пропонованою схемою.

Зазначимо, що складання алгоритму всією студентською аудиторією, на наш погляд, покращує запам'ятовування запропонованої схеми компаративного аналізу жанру, сприяє реалізації набутих умінь і навичок на практиці, активізує творчу складову навчальної діяльності. Завдання викладача на цьому етапі: скерувати дії студентів у бік логічності побудови алгоритму.

Особливими видами навчальної діяльності на цьому етапі є:

- цитування й обговорення емоційно напружених епізодів;
- експресивний переказ;
- структурування рис новели у творах О. Генрі та Гі де Мопассана.

Отже, на прикладі новели О. Генрі «Дари волхвів» і новели Гі де Мопассана «Коштовності» проілюструємо принцип реалізації вищенаведеної схеми.

Новела О. Генрі «Дари волхвів» починається одразу з перерахування фактів: 1) один долар вісімдесят сім центів; 2) завтра Різдво. Ці факти формують у читацькій уяві ядро загадки: що робити герою, який потрапив у складну життєву ситуацію? Водночас звертаємо увагу студентів на такий нюанс: чи купівля подарунка на Різдво – це незвичайна подія? Таке, здавалось би на перший погляд, просте запитання в студентській аудиторії викликає емоційне обговорення. Більшість студентів висловлює думку, що для матеріально бідної Делли подарунок для коханого чоловіка на Різдво є не просто важливою подією, а подією з розряду епохальних, адже до неї вона готувалася не один день. «Багато щасливих годин провела вона, роздумуючи, що б таке подарувати йому на Різдво. Щось особливе, рідкісне, коштовне, хоч трохи гідне високої честі належати Джімові» [8, с. 3]. Щоправда, ця подія є лише фоном, оскільки предметом розповіді є герої (Делла і Джім), котрі виявляють свої сутнісні риси.

Робимо висновок, що незвичайна подія як обов'язковий елемент у структурі жанру новели американським письменником збережена. У творі також спостерігаємо, за канонами жанру, динамічний простий сюжет, драматичне завершення сюжету і домінування зовнішньої канви подій, що підпорядковані неочікуваному варіанту розв'язки. Усі епізоди новели доходять критичної концентрації у кульмінації, яка для підсилення ефекту передана у формі діалогу. «Зрозумій мене правильно, Делл, – сказав він. – Ніяка стрижка, ніякі нові зачіски не примусять, щоб я розлюбив тебе, дівчинко. Але розгорни цей пакунок – і ти зрозумієш, чому я спершу трохи розгубився» [8, с. 4]. Комплекс формальних типологічних ознак новели спрямований на розкриття авторської концепції – осягнення людини через призму буденного.

З'ясуємо зі студентами, що у новелі Гі де Мопассана «Коштовності», на перший погляд, змінена чіткість структури, оскільки твір починається, так би мовити, з найбанальнішої події – одруження пана Лантена з провінційною дівчиною. Водночас «нечувана пригода», яка нагадує анекдот, розпочинається після смерті дружини. Усі події, що розгортаються надалі, відтворюють гостроту та динаміку сюжетної побудови на окрему увагу заслуговує фінал: він чітко невизначений, створює ефект композиційної дзеркальності: «Через півроку він одружився, його друга жінка була цілком порядною, але вдача у неї була важка. Вона добре-таки помучила його» [7]. Отже, зовнішня сюжетно-композиційна канва новели збережена, але акцент перенесено на розкриття жорстокої прози життя.

На цьому етапі студенти роблять висновок: аналіз «плану структури» показує, що для О. Генрі та Гі де Мопассана формальна структура жанру новели – лише фон, на якому письменники викривають динаміку людських переживань, душевних станів і почуттів. Детальний аналіз художнього тексту на предметно-тематичному рівні дозволяє студентам говорити про розбіжності у тональності новели американського та французького письменників. Так, авторська увага О. Генрі скерована не у русло соціальної загостреності, а на внутрішній світ Делли, простої «маленької» людини, на її внутрішню драму, яка виявляє морально-етичні, духовні якості дівчини. Делла та Джім – вихідці із найбільш вразливих верств населення, але в екстремальній ситуації поведуть себе гідно, читач захоплений силою їхнього кохання та вірить у переможну силу любові. Натомість, у новелі Гі де Мопассана відбувається візуалізація широкої реалістичної картини життя французької міської буржуазії. Гі де Мопассан не ідеалізує своїх героїв, правдиво показує, як складні життєві умови призводять до моральної деградації. За зовнішньою красою, чарівністю та скромністю пані Лантен приховане лицемірство та обман: «Він зупинився посеред вулиці, мов укопаний. Жахлива підозра ворухнулась у ньому: «Невже вона?..» Значить, і решта коштовностей теж подарунки! Йому здалось, що земля хитається, що дерево, яке стояло перед ним, падає; він простяг руку і впав непритомний» [7]. Внутрішній світ пана Лантена спустошений, але парадокс у тому (на це звертаємо увагу студентів!), що на зміну розчаруванню і болю доволі швидко приходять відчуття радості та пихатості від отриманої «спадщини»: «Сидячи поруч з якимсь паном, що здався йому цілком порядним, він не зміг подолати спокусу і повідомив, з деякою манірністю, що одержав спадщину в чотириста тисяч франків» [7].

Цілком логічною нам видається постановка запитань: Чому автори використовують мотив дарування? Який підтекст закладено письменниками у цьому мотиві? Як інтерпретують цей мотив в новелах О. Генрі та Гі де Мопассан?

Зіставлення новел на художньо-естетичному і мовностилістичному рівнях демонструє студентам, що важливу роль у творах відіграє поліфункціональна художня деталь. Психологічна ситуація подана в завуальованій формі через повторювання деталі. У новелі «Дари волхвів» чотири рази виникає фраза «один долар вісімдесят сім центів», тричі автор повторює «восьмидоларова квартира», двічі наголошено, що завтра Різдво. Крім того, численні виразні деталі підкреслюють злиденне існування родини Юнгів (кнопка дзвінка не працює, табличка на дверях потемніла, дзеркало тріснуло).

У новелі «Коштовності» за кожною предметно-зоровою деталлю розкриваються найважливіші етапи життя героя. Проведена антитеза «фальш – коштовності», при цьому слово «фальшиві» використано п'ять

разів, а «коштовності» – дев'ять. Гі де Мопассан актуалізує увагу читача на побутових подробицях: «Але вона засвоїла звичку одягати великі сережки з фальшивими діамантами і носила фальшиві перли, браслети з низькопробного золота, гребінці, оздоблені різнокольоровими скельцями, що правили за дорогоцінні камені»; «В жінчиних руках його платні цілком вистачало на всі господарчі потреби, а тепер її не вистачало для нього самого»; «Ювелір взяв кільце, оглянув його з усіх боків, зважив у руці, подивився ще раз через лупу, покликав прикажчика» [7]. Студенти зазначають, що, на протигагу О. Генрі, Гі де Мопассан робить акцентує власне на описі зовнішнього вигляду персонажа. Французький письменник внутрішній стан пана Лантена передає через міміку, жести, рухи: «Удівець витріщив очі та так і скам'янів на місці з роззявленим ротом»; «Пан Лантен навіть сів, у нього ноги підломилися від здивування»; «Він перетнув вулицю, попрямував в один бік, помітив, що помилився дорогою, повернув до Тюільрі, перейшов Сену, зрозумів, що знову йде не туди»; «Почав ходити туди й сюди тротуаром» [7].

На цьому етапі компаративного аналізу даємо завдання студентам знайти речення у новелах, які можна вважати візитівкою авторського стилю.

Розкрити авторську позицію в новелі пропонуємо прийомом інтерв'ю. Так, студенти задалегідь готують запитання, які б хотіли поставити О. Генрі та Гі де Мопассану. Наприклад: Чи погоджуєтесь ви з тим, що письменник повинен бути максимально безпристрасним і зберігати об'єктивність? Чи може читач без авторського коментаря та оцінки правильно зрозуміти проблематику твору?

Детальний порівняльний аналіз новел американського і французького письменників дозволяє студентам виокремити домінуючий рівень у формальній структурі творів та увиразнити індивідуальні авторські жанрові риси новели. Для О. Генрі важливою структурною одиницею є специфічний характер несподіваності фіналу, адже новела побудована за принципом, коли читач фактично до останніх рядків твору не розуміє, у чому криється загадка. Саме у цьому розкривається феномен парадоксальних розв'язок новел О. Генрі. Натомість для новели Гі де Мопассана пріоритетним є композиційний принцип контрасту, який і спрямовує читацьку інтерпретацію.

Предметом інтересу О. Генрі була людина. Звичайний пересічний американець в усіх його мініатюрних трагедіях повсякдення, який щодня виборював право залишатися Людиною. Кожна новела О. Генрі несе розраду, вітху та надію. Напевно, саме тому його новели (і «Дари волхвів» насамперед!) можна зіставити з «різдвяними оповіданнями» Ч. Діккенса. Новелістика О. Генрі була якісно новим жанром у літературі Америки.

Матеріалом новел Гі де Мопассана є сучасна письменнику французька дійсність. Найбільше художнє досягнення Гі де Мопассана – це новела характерів, яка дає можливість письменнику правдиво, об'єктивно розповісти про всі грані людського буття. Жорстокість повсякденності стає лейтмотивом новел письменника. Психологічні новели характерів створили новий варіант жанру новели у французькій літературі.

Отже, О. Генрі й Гі де Мопассан створили нові національні моделі жанру новели в американській і французькій літературах. Принципові типологічні відмінності обумовлені приналежністю авторів до різних національних літературних традицій.

Висновки. Пропонована методика компаративного аналізу жанру новели в різних національних літературах орієнтована на чітку поетапну алгоритмізовану послідовність навчальних дій студентів. Це дозволяє створити сприятливі умови для успішного засвоєння складного теоретичного матеріалу, розвинути компаративістичні вміння студентів, реалізувати їхній творчий потенціал.

Перспективи подальших розвідок убачаємо в розробленні схем компаративного аналізу різних жанрів національних літератур і застосування їх у навчальній діяльності студентів-словесників.

Список використаних джерел та літератури

1. Градовський А. В. Теоретико-методичні засади компаративного вивчення шкільного курсу української літератури : автореф. дис. доктор. пед. наук: 13.00.02 / А. В. Градовський. – К., 2004. – 44 с.
2. Ісаєва О. О. Теорія і технологія розвитку читацької діяльності старшокласників у процесі вивчення зарубіжної літератури : автореферат дис. ... доктор пед. наук : 13.00.02 / О. О. Ісаєва. – К, 2004. – 40 с.
3. Клименко Ж. В. Взаємопов'язане вивчення зарубіжної та української літератур у 5-8 класах загальноосвітньої школи : дис... канд. пед. наук : 13.00.02 / Ж. В. Клименко. – К., 1999. – 190 с.
4. Мацевко-Бекерська Л. Методика викладання світової літератури : навчально-методичний посібник / Л. Мацевко-Бекерська. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – 320 с.
5. Мацевко-Бекерська Л. В. Світова література як навчальний предмет: методологічні аспекти культурологічного дискурсу [Електронний ресурс] / Л. В. Мацевко-Бекерська // Мова і культура. – 2011. – Вип. 14, Т. 4. – С. 439–446. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mik_2011_14_4_71. – Дата звернення: 03.05.2018.
6. Мірошніченко Л. Ф. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах : підручник / Л. Ф. Мірошніченко. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2010. – 432 с.

7. Гі де Мопассан Коштовності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=909>. – Дата звернення: 03.05.2018.
8. О. Генрі. Дари волхвів. Останній листок / Переклад з англійської: Олександр Гончар / О. Генрі. – Київ : Знання, 2017. – 190 с.
9. Романишина Н. В. Українська художня мала проза: теоретико-методичні аспекти вивчення : монографія / Н. В. Романишина. – Рівне : ТзОВ «Принт Хауз», 2013. – 576 с.
10. Шалагінов Б. Б. Естетичний аналіз літературного твору: До історії питання / Б. Б. Шалагінов // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2007. – № 2. – С. 32–34.
11. Штейнбук Ф. М. Методика викладання зарубіжної літератури в школі : навчальний посібник для студ. Вузів / Ф. М. Штейнбук. – Київ : Кондор, 2010. – 313 с.

Наталія Руслановна Грицак,
докторант кафедри методики преподавания
зарубежной литературы Национального
педагогического университета
имени М. П. Драгоманова,
e-mail: grycak78@ukr.net

МЕТОДИКА КОМПАРАТИВНОГО АНАЛІЗА ЖАНРА НОВЕЛЛИ (НА ПРИМЕРЕ НОВЕЛЛ О. ГЕНРІ «ДАРИ ВОЛХВОВ» И ГИ ДЕ МОПАССАНА «ДРАГОЦЕННОСТИ»)

В статье на примере практического занятия по сравнительному изучению новелл О. Генри и Ги де Мопассана рассмотрена методика изучения жанровой специфики художественного произведения в компаративном аспекте. Предложена схема компаративного анализа жанра новеллы. Продемонстрировано, что методика компаративного анализа жанра в разных национальных литературах ориентирована на четкую поэтапную алгоритмизированную последовательность учебных действий студентов. Доказано, что О. Генри и Ги де Мопассан создали новые национальные модели жанра новеллы в американской и французской литературах. Принципиальные типологические отличия обусловлены принадлежностью авторов к разным национальным литературным традициям.

Ключевые слова: компаративный анализ, жанр, новелла, высшая школа, практическое занятие.

Nataliya Hrytsak,
doctoral Candidate of the department of
methodology of world literature education of
Drahomanov National Pedagogical University,
e-mail: grycak78@ukr.net

METHODOLOGY OF COMPARATIVE ANALYSIS OF SHORT STORY GENRE (ON THE BASE OF THE SHORT STORIES OF O.HENRY «THE GIFT OF THE MAGI» AND GUY DE MAUPASSANT «THE JEWELRY»)

***Introduction.** Conceptual provision that is set according to the Ukrainian legislation in particular the Law of Ukraine «On the Higher Education» (2014), «On Education» (2017); «Concept of national-patriotic education of children and youth» (2015), «Concept of New Ukrainian School» (2016), actualizes and visualizes the paradigm of scientific and methodological problems and presents the possible ways of its solution. The active introduction and application of the comparative line in the teaching of the school course of Ukrainian and foreign literature highlights, first of all, the problem of the professional training of a student-philologist. According to such a tendency one of the aspects in the system of pedagogical and philological education denotes to the mastering of comparative analysis of genres of artistic texts by students as verbal writers.*

Purpose is to offer the plan of the comparative analysis of the genre of short stories and the scheme educational activities on the base of the practical class on the comparative learning of O. Henry's and Guy de Maupassant's short stories.

***Methods.** Biographical, typological and methods of synchronous-diachronic study, integral-systematic analysis of the ideological and artistic structure of works from perspective of their genre poetics are used in the article.*

***Results.** Mastering of the comparative analysis of fiction allows students to identify and understand the rules, patterns, models of the development of literary and artistic phenomena, and expand the horizons of their own research capabilities, teaches to distinguish common and distinctive features, to recognize the facts of borrowing and imitation, to draw parallels and to find analogies.*

***Originality.** The scheme of the comparative analysis of the genre of short stories in various national literatures has been developed and proposed. The implementation of the given scheme is revealed on the example of*

concrete fiction works. Effective methods, techniques, types of educational activities which help students to study the genre peculiarities of artistic works in the comparative aspects are analyzed.

Conclusion. The proposed methodology of comparative analysis of the short story genre in various national literature focuses on a clear, gradual, algorithmic sequence of student learning activities. It allows forming favorable conditions for successful assimilation of complex theoretical material, to develop comparative skills of students, to realize the creative potentiality of students.

Key words: comparative analysis, genre, novel, high school, practical class.

References

1. Gradovs'kyj A. V. Teorety'ko-metody'chni zasady' komparaty'vnogo vy'vchennya shkil'nogo kursu ukrayins'koyi literatury' : avtoref. dy's. doktor. ped. nauk: 13.00.02 / A. V. Gradovs'kyj. – K., 2004. – 44 s.
2. Isayeva O. O. Teoriya i texnologiya rozvy'tku chy'tacz'koyi diyal'nosti starshoklasny'kiv u procesi vy'vchennya zarubizhnoyi literatury' : avtoreferat dy's. ... doktor ped. nauk : 13.00.02 / O. O. Isayeva. – K., 2004. – 40 s.
3. Kly'menko Zh. V. Vzayemopov'yazane vy'vchennya zarubizhnoyi ta ukrayins'koyi literatur u 5-8 klasax zagal'noosvitn'oyi shkoly' : dy's... kand. ped. nauk : 13.00.02 / Zh. V. Kly'menko. – K., 1999. – 190 s.
4. Macevko-Bekers'ka L. Metody'ka vy'kladannya svitovoyi literatury' : navchal'no-metody'chny'j posibny'k / L. Macevko-Bekers'ka. – L'viv : LNU imeni Ivana Franka, 2011. – 320 s.
5. Macevko-Bekers'ka L. V. Svitova literatura yak navchal'ny'j predmet: metodologichni aspekty' kul'turologichnogo dy'skursu [Elektronny'j resurs] / L. V. Macevko-Bekers'ka // Mova i kul'tura. – 2011. – Vy'p. 14, T. 4. – S. 439–446. – Rezhy'm dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mik_2011_14_4_71. – Data zvernennya: 03.05.2018.
6. Mirosnichenko L. F. Metody'ka vy'kladannya svitovoyi literatury' v serednix navchal'ny'x zakladax : pidruchny'k / L. F. Mirosnichenko. – K. : Vy'davny'chy'j Dim «Slovo», 2010. – 432 s.
7. Gi de Mopassan Koshtovnosti [Elektronny'j resurs]. – Rezhy'm dostupu: <http://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=909>. – Data zvernennya: 03.05.2018.
8. O. Genri. Dary' volxviv. Ostannij ly'stok / Pereklad z anglijs'koyi: Oleksandr Gonchar / O. Genri. – Ky'yiv : Znannya, 2017. – 190 s.
9. Romany'shy'na N. V. Ukrayins'ka xudozhnya mala proza: teorety'ko-metody'chni aspekty' vy'vchennya : monografiya / N. V. Romany'shy'na. – Rivne : TzOV «Pry'nt Xauz», 2013. – 576 s.
10. Shalaginov B. B. Estety'chny'j analiz literaturnogo tvoruu: Do istoriyi py'tannya / B. B. Shalaginov // Vsesvitnya literatura v serednix navchal'ny'x zakladax Ukrayiny'. – 2007. – № 2. – S. 32–34.
11. Shtejnbuk F. M. Metody'ka vy'kladannya zarubizhnoyi literatury' v shkoli : navchal'ny'j posibny'k dlya stud. Vuziv / F. M. Shtejnbuk. – Ky'yiv : Kondor, 2010. – 313 s.

Отримано редакцією 18.05.2018 р.

УДК 372.8:82.

DOI 10.31376/2410-0897-2018-1-37-127-136

Тетяна Іванівна Дятленко,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української мови, літератури й методики навчання Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка, e-mail: tetiana.diatlenko@gmail.com

ОРГАНІЗАЦІЯ ІНТЕРПРЕТАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ПІД ЧАС ТЕКСТУАЛЬНОГО ВИВЧЕННЯ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ

У статті розглянуто проблему організації інтерпретаційної діяльності старшокласників під час текстуального вивчення художнього твору. Автор статті на основі аналізу наукових джерел із психології виокремлює вікові новоутвори учнів старшого шкільного віку, психолого-педагогічну природу уроку літератури в старших класах та психологічні механізми процесу інтерпретаційної діяльності, які необхідно враховувати під час організації інтерпретаційної діяльності старшокласників на всіх етапах поглибленої роботи над художніми творами, які чинна програма пропонує для текстуального вивчення. Окреслює окремі види роботи на уроці в контексті компетентнісного, діяльнісного і особистісно зорієнтованого підходів до вивчення літератури в школі на сучасному етапі.

Ключові слова: рання юність, вікові особливості, сприйняття, літературна освіта, компетентнісний підхід, особистісно зорієнтований підхід, діяльнісний підхід, інтерпретаційна діяльність, функції вчителя.